

УДК 332.2:631-021.387

О. В. Лазарєва,

д. е. н., доцент кафедри управління земельними ресурсами,

Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

О. С. Хапун,

студентка,

Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

O. Lazarijeva,

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor of management the landed resources department,
Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolayiv, Ukraine.

O. Hapun,

student, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolayiv, Ukraine

FEATURES OF STEADY DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL LAND-TENURE

У статті проаналізовано підходи щодо визначення терміну "сталий розвиток". Досліджено роботи відомих вчених, що внесли вагомий внесок у теоритико-методичні та практичні аспекти сталого розвитку сільськогосподарського землекористування. Викладено критерії досягнення сталого розвитку. Обґрунтовано методологічні основи концепції сталого розвитку. Розкрито поняття "сталий розвиток сільськогосподарського землекористування". Проаналізовано сутність екологічного підходу в землекористуванні. Визначено еколого-економічні пріоритети у вирішенні основних завдань із забезпечення сталого використання земель сільськогосподарського призначення. Запропоновані інноваційні аспекти сталого землекористування, які передбачають, що воно повинно включати в себе такі елементи як: формування екологічної свідомості, свідомості на основі теоретичних знань, екологізація управління, екологізація виробництва, екологізація споживача і, сформована на основі цього, екологізація стилю життя.

This article analyzes approaches to the definition of the "sustainable development" term. Works of famous scientists who made significant contributions to the theoretical, methodological and practical aspects of sustainable development of agricultural land use have been investigated. The criteria for achieving sustainable development are outlined. The methodological foundations of the concept of sustainable development are substantiated. The concept of "sustainable development of agricultural land use" is disclosed. The essence of the ecological approach in land use is analyzed. The ecological and economic priorities in solving the main tasks of ensuring the sustainable use of agricultural land are determined. Innovative aspects of sustainable land use, which envisage that it should include such elements as: formation of ecological consciousness, consciousness on the basis of theoretical knowledge, ecologization of management, ecologization of production, ecologization of the consumer and, based on this, environmentalization of lifestyle are proposed.

Ключові слова: сталий розвиток, землекористування, екологічний підхід, екологічна політика, екологічна свідомість, інноваційні аспекти сталого землекористування.

Key words: sustainable development, land use, ecological approach, ecological policy, ecological consciousness, innovative aspects of sustainable land use.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Земля завжди є і буде основою державного добробуту та благополуччя. З 1991 р. земельна реформа була трансформована, але вона не ви-

рішила поставлених завдань, а лише погіршила становище та зумовила виникнення нових труднощів різного характеру. Тому виникає потреба у формуванні нової моделі землекористу-

вання — концепції сталого землекористування. Вона повинна підвищити добробут людей, розв'язати проблеми пов'язані з деградацією земельних ресурсів та її охорони та раціонального використання земель та поліпшення їх екологічного стану тощо.

На сьогодні у сфері землекористуванні невід'ємним аспектом є вирішення проблеми відповідно до концепції сталого розвитку. Укладання цієї концепції відбулось у 1992 р. на конференції ООН у Ріо-де-Жанейро. На Всесвітній конференції, яка була проведена в Йоханезбурзі у 2002 р. підсумували, що треба сфокусувати свою увагу саме на здійсненні цієї концепції шляхом системного вирішення проблем раціонального використання землі. Це можна досягти шляхом забезпечення екологічного підходу у сфері землекористування.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоритико-методичні та практичні аспекти сталого розвитку сільськогосподарського землекористування досліджувались багатьма відомими вченими такими, як: Н.С. Богіра, О.І. Гуторов, О.І. Котикова, А.Я. Сохнич, В.М. Третяк та ін.

Так, О.І. Гуторов [1] виклав теоретичні та методологічні проблеми формування інституціональної бази сталого землекористування в Україні та обґрунтував напрямки його здійснення.

В.М. Другак [2] обґрунтувала роль і сутність сталого землекористування у формуванні сталого розвитку суспільств.

О.І. Котикова [3] розробила систему показників та індикаторів сталого розвитку, яке пропонує доповнити соціальними, економічними, екологічними та інституціональними.

Сьогодні існує багато тлумачень терміну "сталий розвиток", але жодне з них не стало загальноновизнаним.

Наприклад, Богіра М.С. [4] під терміном "сталий розвиток" розуміє таку взаємодію людини із земельними ресурсами, в якій забезпечується поєднання розвитку екологічної, економічної і соціальної сфер.

Брижань І.А. [5, с. 131] пропонує сталий розвиток розглядати як систему, що представляє собою множину елементів, що знаходяться у взаємодії, відносинах, зв'язках і завдяки цьому представляють собою цілісність.

Максименко І.А. [6] поняття "сталий розвиток" характеризують "як процес екологі-

зації економічної діяльності, гармонізації продуктивних сил, задоволення потреб усіх членів суспільства за умов забезпечення і поетапного відтворення цілісності природного середовища, створення можливостей для рівноваги між його потенціалом та вимогами суб'єктів господарювання.

Шевчук В.Я. [7] розуміє сталий розвиток як процес гармонізації продуктивних сил, задоволення необхідних потреб усіх членів суспільства за умови збереження і поетапного відтворення цілісності навколишнього середовища, забезпечення рівноваги між потенціалом природи та вимогами людей усіх поколінь.

Не дивлячись на значну кількість досліджень різних вчених та науковців, ця проблема вимагає подальшого вивчення з врахуванням сьогодення.

МЕТА СТАТТІ

Мета роботи є аналіз та узагальнення теоритико-методичних аспектів та особливостей сталого розвитку сільськогосподарського землекористування.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У 1995 р. Україна на 3-ій сесії Комісії збалансованого розвитку Економічної і соціальної ради ООН представила наступну структуру Національної концепції збалансованого розвитку [8]:

- стан та проблеми впровадження принципів сталого розвитку в Україні;
- стан земельних і лісових ресурсів;
- біологічне розмаїття;
- економічний механізм охорони навколишнього середовища та проблем фінансування сталого розвитку.

Відповідно до цього, у вересні 1997 р. на громадське обговорення було винесено проєкт Концепції Сталого розвитку, що передбачає наступні принципи [9]:

- забезпечення гармонізації співіснування людини і природи;
- реалізація права нинішнього і майбутніх поколінь на справедливе задоволення їх потреб і рівність можливостей для подальшого розвитку;
- невід'ємність захисту природного середовища від процесу розвитку суспільства;
- відповідальність держави за погіршення стану довкілля;
- здійснення заходів щодо екологізації господарської діяльності, усунення причин,

а не наслідків забруднення середовища;

- забезпечення у встановленому законному порядку доступу населення до екологічної інформації, включаючи інформацію про небезпечні матеріали та види діяльності;

- подолання бідності і поступове зменшення різниці рівнів життя різних верств населення;

- міжнародне співробітництво з метою забезпечення умов економічного зростання і сталого розвитку всіх країн;

- участь громадян в обговоренні проєктів законодавчих актів, проведення відкритої експертизи будівництва та експлуатації господарських комплексів;

- залучення широких верств населення до досягнення цілей сталого розвитку.

За останні роки визначились негативні тенденції землекористування країни такі, як: погіршення використання землі як основного засобу виробництва, зниження ефективності сільськогосподарського виробництва, продовжує погіршуватися екологічна ситуація в землекористуванні тощо [10, 11].

Очевидним є те, що зміст терміну "сталий розвиток" необхідно розглядати в контексті дієприкметників: регульований, збалансований, оптимізований, безперервний протягом невизначено довгого ряду людських поколінь. Саме у цьому контексті ми пропонуємо використовувати поняття "сталий розвиток" в понятійному апараті економіки землекористування, оскільки не усвідомлення його змісту не дозволить сформуватися науці сталого розвитку землекористування.

З вищевикладеного та на основі аналітичного огляду напрацювань вчених, можна зробити висновок, що "сталий розвиток землекористування" — це такий розвиток, який забезпечує отримання суспільно-необхідної кількості продукції без порушення екосистеми Земля, що формується на основі прийняття стратегічних управлінських рішень.

Що стосується сталого розвитку України, то він передбачає побудову соціально-орієнтованої економіки ринкового змісту на засадах рівного співвідношення в тріаді стратегій розвитку країни "економічна-екологічна-соціальна".

Сталий розвиток сільськогосподарського землекористування гармонійно поєднує такі цілі: задоволення потреб суспільства та збереження екологічного стану навколишнього середовища, подолання кризи в економіці та проводити ефективну політику раціонального використання земельних ре-

сурсів. Саме ця модель сталого розвитку стало широко поширюватись, але для її реалізації потрібно багато часу та праці, щоб вдосконалити національну програму та реалізовувати її в життя.

Аналізуючи причинно-наслідкові зв'язки між екологічною, економічною та соціальною стратегіями, впливає, що існує потреба в глибокому теоретичному і методологічному осмисленні екологічної політики в державі, з огляду на перехід її до моделі сталого розвитку. Адже сучасний стан результатів екологічної політики свідчить, що вони залишаються на рівні, коли економісти продовжують скорочувати витрати на попередження або ліквідацію негативної дії господарської діяльності на стан навколишнього середовища, а природоохоронні органи наполягають на скороченні масштабів економічної діяльності, тобто екологічні чинники вже перетворилися в об'єктивні обмежувачі економічного зростання.

Це зумовлює пошук ефективних напрямів проведення екологічної політики та опрацювання парадигми екологізації, основні положення якої представлено так: розробка теоретико-методологічної та методичної бази екологізації; узгодженість локальних реформ з процесом екологізації в країні; активізація інноваційної діяльності та підвищення інвестиційної активності в екологізації господарської діяльності.

Екологічний підхід є необхідною передумовою розвитку землекористування країни, оскільки він формуватиме екологічну свідомість землевласників та землекористувачів, стимулюватиме розвиток і впровадження в сферу землекористування ресурсощадливих, екологічнобезпечних технологій.

У нашому випадку центральна ідея терміну "екологічний підхід" базується на принципах екології людини та екології землекористування, що на відміну від всіх інших наукових напрямів екології, котрі вивчають взаємодію суспільства з природою, включає глибокі знання екології на основі системного підходу. При цьому таке бачення терміну в ніякій мірі не призводить до девальвації сенсу екології як біологічної науки, оскільки мова в нашому випадку йде не про визначення змісту науки екології, а про предмет дослідження.

Розвиваючи думку під цим кутом зору, відзначимо, що у теоретичному контексті екологічний підхід у землекористуванні як об'єкт пізнання включає в себе наступні

взаємопов'язані елементи: формування екологічної свідомості на основі теоретичних знань, екологізація управління, екологізація виробництва, екологізація споживача і, сформована на основі цього, екологізація стилю життя.

Еколого-економічними пріоритетами у вирішенні основних завдань по забезпеченню сталого використання земель сільськогосподарського призначення є:

— збалансування екологічних, економічних і соціальних факторів розвитку регіонів з урахуванням властивостей земельних ресурсів, їх цінності та особливостей використання на певній території;

— природно-просторова організація використання земельних ресурсів, яка забезпечить умови для раціонального використання потенційних ресурсних можливостей земель без порушення екологічної рівноваги для окремих адміністративно-територіальних одиниць. Варіантний підхід набуває особливого сенсу в умовах різних форм господарювання, соціального розшарування, різної забезпеченості товаровиробників виробничими ресурсами;

— оптимальне поєднання приватних інтересів з суспільними з приводу використання земель [12].

Вищенаведене теоретичне визначення сутності процесу екологічного підходу в землекористуванні дозволяє зробити висновки про перехід до принципово нової парадигми розвитку інноваційного землекористування, його екологізації як основної умови сталого розвитку екосистеми.

ВИСНОВКИ

Отже, у відповідності Ріо-де-Жанейрської конференції слід розробити науково-обґрунтовану систему сталого розвитку для кожної окремої галузі господарства, зокрема і для землекористування.

Вищерозвинуте теоретичне визначення сутності процесу екологічного підходу в землекористуванні привело до висновку про перехід до принципово нової парадигми розвитку інноваційного землекористування, його екологізації як основної умови сталого розвитку екосистеми.

Виходячи з основних положень теорії систем, окремі частини або компоненти моделі процесу екологічного підходу були визначені на засадах дослідження причин поглиблення екологічних негараздів в землекористуванні.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на розкриття особливостей раціонального землекористування в контексті сталого розвитку.

Література:

1. Гуторов О.І. Напрями формування сталого сільськогосподарського землекористування в умовах трансформації земельних відносин / О.І. Гуторов // Економіка та управління АПК: Зб. наук. праць. — Біла Церква, 2010. — Вип. 4 (81). — С. 28—33.

2. Стале (збалансоване) землекористування як фактор підвищення економічної ефективності використання сільськогосподарських земель / В.М. Третяк, В.Ю. Свентух // Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. — 2015. — № 4. — С. 24—31.

3. Котикова О.І. Показники та індикатори сталого розвитку землекористування / О.І. Котикова [Електронний ресурс]. — Режим доступу: pauka.zinet.info/1/kotykova.php

4. Богіра М.С. Землекористування в ринкових умовах: еколого-економічний аспект: монографія / М.С. Богіра. — Львів: Львів. нац. аграр. ун-т, 2008. — 225 с.

5. Брижань І.А. Умови та чинники переходу до моделі сталого розвитку / І.А. Брижань // Вісник Полтавської державної аграрної академії. — № 1. — 2013. — С. 128—133.

6. Максименко І.А. Екологізація економічної діяльності на етапі постіндустріального розвитку / І.А. Максименко // Збірник наукових праць Державної податкової служби України. Національний університет державної податкової служби України. — № 1. — Ірпінь. — 2012. — С. 46.

7. Шевчук В.Я. Проблеми сталого розвитку України / В.Я. Шевчук. — К.: "БМТ", 2001. — 423 с.

8. Руденко Л.Г. Сталий розвиток: пошуки моделей сталого розвитку України // Л.Г. Руденко. — Укр. геогр. журн. — 1998. — № 1. — С. 5—12.

9. Руденко Л.Г. Роль географії у здійсненні порядку денного XXI століття // Л.Г. Руденко. — Укр. геогр. журн. — 1999. — № 1. — С. 3—9.

10. Природно-ресурсна сфера України: проблеми сталого розвитку та трансформації / Під загальн. ред. Б.М. Данилишина. — К.: ЗАТ "Нічлава", 2006. — 734 с.

11. Економічний розвиток України: інституціональне та ресурсне забезпечення: монографія / [О.М. Алімов, А.І. Данилен-

ко, В.М. Трегобчук та ін.]. — К.: Об'єднаний інститут економіки НАН України, 2005. — 684 с.

12. Паляничко Н.І. Пріоритетні напрями забезпечення сталого використання земель сільськогосподарського призначення [Електронний ресурс] / Н.І. Паляничко. — Режим доступу: <http://www.essuir.sumdu.edu.ua>

References:

1. Hutorov, O.I. (2010), "Areas of formation of sustainable agricultural land in conditions of transformation of land relations", *Ekonomika ta upravlinnia APK: Zb. nauk. prats'*, vol. 4 (81), pp. 28—33.

2. Tretiak, V. M. and Sventukh, V. Yu. (2015), "Sustainable (balanced) land use as a factor in increasing the economic efficiency of agricultural land use", *Zemleustrij, kadastr i monitorynh zemel'*, vol. 4, pp. 24—31.

3. Kotykova, O.I. (2008), "Indexes and indicators of sustainable land use development", *Nauka.zinet.info* [Online], vol. 2, available at: nauka.zinet.info/1/kotykova.php (Accessed 15 Oct 2017).

4. Bohira, M.S. (2008), *Zemlekorystuvannia v rynkovykh umovakh: ekolohe-ekonomichnyj aspekt* [Land Use in Market Conditions: Environmental and economic Aspect], L'viv. nats. ahrar. un-t, L'viv, Ukrain.

5. Bryzhan', I.A. (2013), "Conditions and factors for the transition to a sustainable development model", *Visnyk Poltav'skoi derzhavnoi ahrarnoi akademii*, vol. 1, pp. 128—133.

6. Maksymenko, I.A. (2012), "Ecologization of economic activity at the stage of post-industrial development", *Zbirnyk naukovykh prats' Derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy, Natsional'nyj universytet derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy*, vol. 1, pp. 46.

7. Shevchuk, V.Ya. (2001), *Problemy staloho rozvytku Ukrainy* [Problems of sustainable development of Ukraine], BMT, Kyiv, Ukraine.

8. Rudenko, L.H. (1998), "Sustainable Development: Searching for Sustainable Development Models in Ukraine", *Ukr. heohr. Zhurn*, vol. 1, pp. 5—12.

9. Rudenko, L.H. (1999), "The role of geography in the implementation of the XXI century agenda", *Ukr. heohr. Zhur*, vol. 1, pp. 3—9.

10. Danylyshyna, B. M. (2006), *Pryrodno-resursna sfera Ukrainy: problemy staloho rozvytku ta transformatsii* [Natural Resources Ukraine: Problems of Sustainable Development and

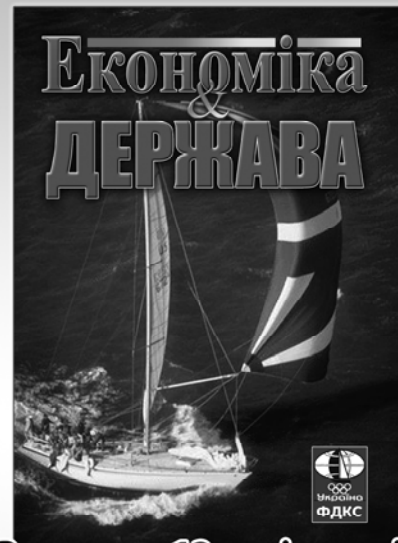
Transformation], ZAT "Nichlava", Kyiv, Ukraine.

11. Alymov, O. M. Danylenko, A. I. and Trehobchuk, V. M. (2005), *Ekonomichnyj rozvytok Ukrainy: instytutsional'ne ta resursne zabezpechennia* [Economic development of Ukraine: institutional and resource support], *Ob'iednanyj instytut ekonomiky NAN Ukrainy*, Kyiv, Ukraine.

12. Palianychko, N.I. (2010), "Priority directions for ensuring the sustainable use of agricultural land", available at: <http://www.essuir.sumdu.edu.ua> (Accessed 15 Oct 2017).

Стаття надійшла до редакції 27.10.2017 р.

Науково-практичний журнал
«ЕКОНОМІКА ТА ДЕРЖАВА»

Виходить 12 разів на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з ЕКОНОМІКИ

www.economy.in.ua

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73

Передплатний індекс: 01751